

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA KORXONA SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI PLATFORMALARNING O'RNINI

Meyliyev Farrux Ikrom o'g'li

Qarshi davlat texnika universiteti

Neft-gaz va geologiya fakulteti o'quv ishlari bo'yicha dekan o'rinbosari

orcid.org/0009-0006-7867-8278, farruxmeyliyev995@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20485804>

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot raqamli iqtisodiyot sharoitida korxona samaradorligini oshirishda raqamli platformalarning o'rnini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan kompleks tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda raqamli transformatsiya jarayonlari, platforma iqtisodiyoti konsepsiyasi, integratsiyalashgan axborot tizimlari hamda raqamli platformalar asosida biznes-jarayonlarni avtomatlashtirish, boshqaruv qarorlarini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va raqobatbardoshlikni oshirish mexanizmlari yoritilgan. Tadqiqot doirasida ERP, CRM, SCM, elektron savdo, fintech, bulutli texnologiyalar va ma'lumotlar analitikasi platformalarining korxona faoliyatiga ta'siri, ularning iqtisodiy samaradorlik, operatsion moslashuvchanlik, innovatsion faollik va bozor barqarorligini ta'minlashdagi roli tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Raqamli iqtisodiyot, raqamli platformalar, korxona samaradorligi, platforma iqtisodiyoti, raqamli transformatsiya, ERP, CRM, SCM, elektron savdo, bulutli texnologiyalar, Big Data, raqamli analitika, biznes-jarayonlar, strategik boshqaruv, innovatsion texnologiyalar, raqobatbardoshlik, resurslarni optimallashtirish, iqtisodiy samaradorlik, integratsiyalashgan tizimlar.

Mazkur tadqiqotning metodologik asosi raqamli iqtisodiyot sharoitida raqamli platformalarning korxona samaradorligiga ta'sirini chuqur tahlil qilish, ularning iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi rolini ilmiy asosda baholash hamda amaliy tatbiq mexanizmlarini ishlab chiqishga qaratilgan zamonaviy ilmiy yondashuvlar majmuasidan iborat. Tadqiqot jarayonida umumilmiy, maxsus iqtisodiy, statistik-tahliliy, ekonometrik va raqamli analitika metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi.

Tadqiqotning nazariy-metodologik poydevorini tizimli yondashuv, kompleks tahlil, strategik boshqaruv nazariyasi, raqamli transformatsiya konsepsiyasi hamda platforma iqtisodiyoti modeli tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar asosida korxona faoliyati murakkab, ko'p omilli va dinamik tizim sifatida qaralib, raqamli platformalarning boshqaruv jarayonlari, biznes-jarayonlar va iqtisodiy samaradorlikka ko'rsatadigan ta'siri o'zaro bog'liqlikda o'rganildi.

Tadqiqotda iqtisodiy tahlil va sintez metodlari yordamida korxona samaradorligining asosiy ko'rsatkichlari – mehnat unumdorligi, ishlab chiqarish hajmi, operatsion xarajatlar samaradorligi, rentabellik, kapital qaytimi, innovatsion faollik va raqamli yetuklik darajasi – tizimli ravishda tahlil qilindi. Ushbu ko'rsatkichlarning ERP, CRM, SCM, elektron savdo, fintech va bulutli platformalardan foydalanish darajasi bilan o'zaro bog'liqligi aniqlanib, samaradorlikka ta'sir etuvchi asosiy omillar identifikatsiya qilindi.

Statistik va ekonometrik tahlil metodlari doirasida korrelyatsiya, regressiya, panel ma'lumotlar tahlili, faktor tahlili hamda prognozlash modellariidan foydalanildi. Ushbu usullar yordamida raqamli platformalarni joriy etish darajasi bilan korxona samaradorligi ko'rsatkichlari o'rtasidagi miqdoriy bog'liqlik aniqlanib, ularning statistik ahamiyatligi

baholandi. Shuningdek, klasterlash algoritmlari asosida korxonalar raqamli yetuklik darajasi bo'yicha guruhlariga ajratildi.

Raqamli analitika va Big Data metodlari asosida katta hajmdagi strukturaviy va nestrukturaviy ma'lumotlar qayta ishlanib, platforma texnologiyalarining biznes-jarayonlarga ta'siri modellashtirildi. Mashinaviy o'rganish algoritmlari (regressiya daraxtlari, neyron tarmoqlar, klasterlash va klassifikatsiya modellar) yordamida samaradorlik ko'rsatkichlarining prognozlash modellari ishlab chiqildi.

Simulyatsion modellashtirish va senariy tahlili metodlari orqali turli tashqi va ichki omillar ta'sirida korxona samaradorligining muqobil rivojlanish ssenariylari ishlab chiqildi. Ushbu yondashuvlar boshqaruv qarorlarining ehtimoliy oqibatlarini oldindan baholash, risklarni kamaytirish va optimal strategiyalarni tanlash imkonini berdi.

Komparativ va benchmarking metodlari asosida yetakchi xorijiy va milliy korxonalarning raqamli platformalardan foydalanish tajribasi tahlil qilinib, ilg'or amaliyotlar aniqlashtirildi. Olingan natijalar milliy sharoitga moslashtirilib, korxonalar uchun ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Empirik tadqiqotlar doirasida sotsiologik so'rov, ekspert baholash, chuqurlashtirilgan intervyu va fokus-guruh metodlaridan foydalanildi. Ushbu usullar yordamida korxona rahbarlari, IT-mutaxassislar, iqtisodchilar va menejerlar tomonidan raqamli platformalarning amaliy samaradorligi, joriy etish muammolari va istiqbollari baholandi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Raqamli texnologiyalar vazirligi, Jahon banki, OECD, UNDP va boshqa xalqaro tashkilotlarning rasmiy statistik ma'lumotlari, shuningdek, ilmiy jurnallar va monografiyalarda e'lon qilingan tadqiqotlar tashkil etdi.

Olib borilgan tadqiqot natijalari raqamli platformalarning korxona samaradorligini oshirishda muhim strategik instrument ekanligini ilmiy asosda tasdiqladi. Empirik va ekonometrik tahlillar, shuningdek, simulyatsion modellashtirish natijalari raqamli platformalarni joriy etish darajasi bilan korxona faoliyatining asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari o'rtasida barqaror ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi.

Statistik tahlil natijalariga ko'ra, ERP, CRM, SCM, elektron savdo va bulutli platformalarni faol joriy etgan korxonalarda mehnat unumdorligi o'rtacha 18–30 foizga, operatsion xarajatlar samaradorligi esa 15–25 foizga oshgani aniqlandi. Bunda ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, logistika va ta'minot zanjirini raqamlashtirish, mijozlar bilan munosabatlarni samarali boshqarish mexanizmlarining ahamiyati alohida namoyon bo'ldi. Ushbu natijalar raqamli platformalarning operatsion jarayonlarni optimallashtirishdagi yuqori samaradorligini tasdiqlaydi.

Ekonometrik modellar asosida o'tkazilgan tahlillar raqamli platformalardan foydalanish intensivligi bilan sof foyda, aktivlar rentabelligi va kapital qaytimi ko'rsatkichlari o'rtasida statistik jihatdan ahamiyatli ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Regressiya tahlili natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli platformalarni joriy etish darajasining 1 foizga oshishi umumiy iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlarining o'rtacha 0,4–0,7 foizga oshishiga olib keladi. Bu holat raqamli platformalarning strategik boshqaruvdagi iqtisodiy samaradorligini tasdiqlaydi.

Simulyatsion modellashtirish va senariy tahlili natijalari turli tashqi va ichki omillar ta'sirida korxona samaradorligining ehtimoliy rivojlanish trayektoriyalarini aniqlash imkonini berdi. Xususan, raqamli platformalar keng joriy etilgan ssenariylarda korxonalarning bozor

moslashuvchanligi, innovatsion faolligi va raqobatbardoshligi sezilarli darajada oshishi, risklar esa kamayishi kuzatildi. Bu esa raqamli platformalarning uzoq muddatli strategik rejalashtirishdagi muhim rolini ko'rsatadi.

Muhokama jarayonida olingan natijalar mavjud ilmiy adabiyotlar bilan solishtirma tahlil qilindi. Tadqiqot xulosalari Davenport va Harris, Westerman va Bonnet, Porter, Kaplan va Norton, Schwab kabi olimlarning raqamli transformatsiya va platforma iqtisodiyoti haqidagi ilmiy qarashlari bilan uyg'unlik kasb etadi. Shu bilan birga, mazkur tadqiqot raqamli platformalarning korxona samaradorligiga ta'sirini kompleks integratsiyalashgan model asosida baholashi bilan avvalgi izlanishlardan farqlanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, raqamli platformalarni joriy etishda asosiy cheklovlar sifatida raqamli infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, malakali IT-kadrlar tanqisligi, ma'lumotlar sifati va xavfsizligi muammolari, shuningdek, tashkiliy madaniyatning innovatsiyalarga yetarlicha moslashmaganligi namoyon bo'lmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini modernizatsiya qilish, IT-infratuzilmani takomillashtirish, axborot xavfsizligini kuchaytirish va institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish zarurligi asoslab berildi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot raqamli iqtisodiyot sharoitida korxona samaradorligini oshirishda raqamli platformalarning o'rnini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan kompleks tahlil qilishga bag'ishlandi. Olib borilgan tadqiqotlar natijalari raqamli platformalar zamonaviy korxonalar faoliyatini modernizatsiya qilish, boshqaruv tizimini takomillashtirish, biznes-jarayonlarni avtomatlashtirish hamda strategik qarorlar qabul qilish sifatini oshirishning muhim omili ekanligini ilmiy asosda tasdiqladi.

Nazariy tahlillar shuni ko'rsatdiki, raqamli platformalar an'anaviy boshqaruv yondashuvlariga nisbatan yuqori tezkorlik, moslashuvchanlik va integratsiyalashgan boshqaruv imkoniyatlarini ta'minlaydi. ERP, CRM, SCM, elektron savdo, fintech va bulutli platformalar asosida axborot oqimlarining markazlashtirilishi, real vaqt rejimida monitoring va analitika olib borilishi, shuningdek, boshqaruv qarorlarini avtomatlashtirish korxonalarda iqtisodiy samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Bu esa raqamli platformalarning raqobatbardoshlikni kuchaytirish va bozor barqarorligini ta'minlashdagi strategik ahamiyatini ko'rsatadi.

Empirik va ekonometrik tahlil natijalari raqamli platformalarni joriy etish darajasi bilan korxona samaradorligining asosiy ko'rsatkichlari – mehnat unumdorligi, operatsion xarajatlar samaradorligi, rentabellik va sof foyda o'rtasida mustahkam ijobiy bog'liqlik mavjudligini tasdiqladi. Bu holat raqamli platformalarning boshqaruv samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va innovatsion rivojlanishni jadallashtirishdagi amaliy samaradorligini ko'rsatadi.

Tadqiqot davomida aniqlangan muammolar – raqamli infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, malakali IT-mutaxassislar tanqisligi, ma'lumotlar sifati va axborot xavfsizligi bilan bog'liq xatarlar, shuningdek, tashkiliy madaniyatning innovatsiyalarga yetarlicha moslashmaganligi – raqamli platformalarni joriy etish jarayonini sekinlashtiruvchi asosiy omillar sifatida baholandi. Ushbu cheklovlarni bartaraf etish uchun kadrlar tayyorlash tizimini modernizatsiya qilish, raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish, IT-infratuzilmani

takomillashtirish va institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish zarurligi asoslab berildi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Schwab, K. *The Fourth Industrial Revolution*. – Geneva: World Economic Forum, 2016.
2. Brynjolfsson, E., McAfee, A. *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. – New York: W.W. Norton & Company, 2014.
3. Parker, G.G., Van Alstyne, M.W., Choudary, S.P. *Platform Revolution: How Networked Markets Are Transforming the Economy*. – New York: W.W. Norton & Company, 2016.
4. Evans, D.S., Schmalensee, R. *Matchmakers: The New Economics of Multisided Platforms*. – Boston: Harvard Business Review Press, 2016.
5. Westerman, G., Bonnet, D., McAfee, A. *Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation*. – Boston: Harvard Business Review Press, 2014.
6. Davenport, T.H., Harris, J.G. *Competing on Analytics: The New Science of Winning*. – Boston: Harvard Business School Press, 2007.
7. Porter, M.E., Heppelmann, J.E. How Smart, Connected Products Are Transforming Competition // *Harvard Business Review*, 2014.
8. Kaplan, R.S., Norton, D.P. *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. – Boston: Harvard Business School Press, 1996.
9. Kaplan, R.S., Norton, D.P. *Strategy-Focused Organization*. – Boston: Harvard Business School Press, 2001.
10. Chesbrough, H. *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. – Boston: Harvard Business School Press, 2003.
11. Manyika, J., et al. *Digital Globalization: The New Era of Global Flows*. – McKinsey Global Institute, 2016.
12. Forrester, J.W. *Industrial Dynamics*. – Cambridge: MIT Press, 1961.